

PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, SOCIALINĖ APRĖPTIS

I modulis: 4 tema

Turinys

1.	Piniginė socialinė parama.....	2
1.1.	Išmokos šeimoms ir vaikams	2
1.2.	Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams	3
1.3.	Socialinė parama mokiniams.....	4
1.4.	Parama mirties atveju	5
1.5.	Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičiaus ir išlaidų pokyčiai	6
2.	Socialinės paslaugos	9
2.1.	Institucinės socialinės globos pertvarka.....	9
2.2.	Integralios pagalbos plėtra	10
2.3.	Darbas su socialinės rizikos šeimomis	11
2.4.	Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinė kompetencija ir darbo užmokestis.....	13
2.5.	Emocinė pagalba telefonu.....	13
2.6.	Socialinė pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims.....	14
3.	Lygios galimybės.....	14
3.1.	Nediskriminavimas	15
3.2.	Neįgaliųjų socialinė integracija.....	15
3.2.1.	Pagrindiniai neįgalumą apibūdinantys rodikliai	15
3.2.2.	Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas	17
3.2.3.	Neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimas	18
3.2.4.	Gyventojų aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis.....	20
3.2.5.	Profesinės reabilitacijos programa.....	20
3.3.	Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą veiklos planas.....	21
3.4.	Užsieniečių, gavusių prieglobstį, socialinė integracija.....	22
4.	Valstybės parama būstui įsigyti ar išsinuomoti	23
5.	Literatūra.....	26

1. Piniginė socialinė parama

Efektyvus piniginės socialinės paramos teikimas yra vienas pagrindinių veiksnių, kurie būtini siekiant apsaugoti pažeidžiamiausias gyventojų grupes, sušvelninti nepritekliaus ir socialinės atskirties pasekmes bei finansinėmis priemonėmis skatinti šeimas, auginančias vaikus.

Šiame skyriuje pateikti 2016 m. ir 2017 m. I pusmečio piniginės socialinės paramos, teikiamos vaikams auginančioms šeimoms ir nepasiturintiems gyventojams, sistemos pokyčiai ir tendencijos. Pateikiama statistinė informacija apie išmokas vaikams, piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams, socialinę paramą mokiniams ir paramą mirties atveju.

1.1. Išmokos šeimoms ir vaikams

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu⁵³, 2016 m. vaikams auginantiems ir (ar) globojantiems asmenims iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto buvo mokamos šios išmokos: vienkartinė išmoka vaikui (vaikui gimus ar įvaikinus vaiką), išmoka vaikui, vienkartinė išmoka nėščiai moteriai, išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, globos (rūpybos) išmoka, globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas, vienkartinė išmoka įsikurti.

2016 metais (iki 2017 m. sausio 1 d.) išmoka vaikui buvo mokama vertinant šeimos pajamas: vaikams nuo gimimo iki 2 metų skiriama ir mokama 0,75 bazinės socialinės išmokos (toliau – BSI) dydžio (28,5 Eur) išmoka per mėnesį, vaikams nuo 2 iki 7 metų bei gausių šeimų vaikams iki 18 metų – 0,4 BSI dydžio (15,2 Eur) išmoka, jeigu bendrai gyvenančių asmenų vidutinės pajamos vienam asmeniui per mėnesį mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų (toliau – VRP) dydžio (153 Eur).

2016 m. birželio 28 d. priimti Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimai⁵⁴, kuriais nuo 2017 m. sausio 1 d. įtvirtintos dvi naujos išmokų rūšys – išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai ir išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui. 4 BSI dydžio (152 Eur) išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai mokama auginančiam vaiką vienam iš vaiko tėvų (ar turimam vieninteliam iš tėvų), tėvių ar vaiko globėjui mokslo ar studijų laikotarpiu ir 12 mėnesių po mokslo ar studijų baigimo (pagal mokymosi ir (ar) kvalifikacijos pasiekimus įteisinantį dokumentą), jeigu jis mokosi (mokėsi) pagal formaliojo profesinio mokymo programą ar studijuoja (studijavo) aukštojoje mokykloje pagal nuolatinę studijų formą, iki jam sukaks 26 metai, arba jeigu jis studijuoja (studijavo) doktorantūroje ar medicinos rezidentūroje, iki jam sukaks 30 metų (įskaitant ir akademinį atostogų dėl nėštumo laikotarpį), ir jeigu pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą jis neturi teisės gauti vaiko priežiūros išmokos.

Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui skiriama vienam iš vaiko tėvų (ar turimam vieninteliam iš tėvų). Kai vienu metu gimsta du vaikai, skiriama 4 BSI dydžio (152 Eur) išmoka per mėnesį. Kai vienu metu gimsta daugiau kaip du vaikai, išmokos dydis atitinkamai didinamas 4 BSI dydžiu (152 Eur).

2016 m. rugsėjo 21 d. priimti Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimai⁵⁵, kuriais nuo 2017 m. sausio 1 d. pakeistas išmokos vaikui mokėjimo teisinis reguliavimas. Išmoka vaikui, kai šeimoje auginamas ir (ar) globojamas vienas ar du vaikai, pradėta mokėti iki vaiko sukaks 18 metų (anksčiau buvo mokama iki 7 metų), vertinant šeimos gaunamas pajamas, o šeimoms, auginančioms ir (ar) globojančioms tris ir daugiau vaikų, – iki 18 metų jau nevertinant šeimos gaunamų pajamų. Šiuo įstatymu taip pat į nacionalinę teisę perkeltos 2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/54/ES dėl priemonių, kad darbuotojai galėtų lengviau naudotis laisvo darbuotojų judėjimo teisėmis (toliau – Direktyva 2014/54/ES), nuostatos, kuriomis valstybės narės privalo užtikrinti vienodas su valstybės narės piliečiais sąlygas Europos Sąjungos ar Europos

ekonominei erdvei priklausančios Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečiams darbuotojams ir jų šeimos nariams gauti išmoką vaikui, vienkartinę išmoką vaikui ir vienkartinę išmoką nėščiai moteriai.

Pažymėtina, kad vienas iš 2018–2020 metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės prioritetinių darbų – finansinių paskatų ir paslaugų jaunoms ar vaikus auginančioms šeimoms plėtra. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“ (toliau – Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planas), numatyta išmokos vaikui („vaiko pinigų“) visiems šeimose auginamiems (globojamiems) vaikams sistemos sukūrimas ir įteisinimas. Tai viena iš kompleksinių finansinių priemonių, kuri prisidėtų prie demografijos problemų sprendimo ir pagerintų šeimų, auginančių ir (ar) globojančių vaikus, finansinę padėtį.

1.2. Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimą reguliuoja Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas⁵⁶. Vadovaujantis šiuo teisės aktu, nepasiturintiems gyventojams mokama socialinė pašalpa ir teikiamos būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos (toliau – kompensacijos). Ši parama teikiama įvertinus nuosavybės teise turimo turto ir gaunamų pajamų dydį. Socialinė pašalpa ir kompensacijos skiriamos nepasiturintiems gyventojams, kurių turimo turto vertė neviršija jų gyvenamajai vietai nustatyto vidutinės turto vertės normatyvo⁵⁷.

Šiuo metu visose Lietuvos savivaldybėse taikomas vienodas piniginės socialinės paramos teikimo modelis – socialinės pašalpos ir kompensacijų teikimas yra savarankiška savivaldybių funkcija, finansuojama iš savivaldybių biudžetų lėšų.

Atsižvelgiant į minėto įstatymo įgyvendinimo stebėseną, taip pat įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos 2015 m. gegužės 13 d. ir 2016 m. gegužės 18 d. rekomendacijas Lietuvai dėl Lietuvos nacionalinės reformų programos su Tarybos nuomone dėl Lietuvos stabilumo programos, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas nepasiturintiems gyventojams gauti piniginę socialinę paramą, užtikrinti šios paramos adekvatumą, didinti darbingo amžiaus darbingų asmenų motyvą integruotis į darbo rinką, 2016 m. rugsėjo 20 d. priimti Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pakeitimai⁵⁸, kuriais patobulintas piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teisinis reguliavimas, susijęs su socialinės pašalpos proporcingo mažinimo schema taikymu ir papildomos socialinės pašalpos dalies skyrimu įsidarbinus.

Siekiant didinti piniginės socialinės paramos aprėptį ir adekvatumą, nustatyta, kad proporcingas socialinės pašalpos dydžio mažinimas taikomas tik darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems (taip pat savarankiškai nedirbantiems) asmenims. Išplėstas ir įtvirtintas kaip imperatyvi teisės norma aplinkybių sąrašas, kai socialinės pašalpos proporcingo mažinimo schema netaikoma. Įsigaliojus priimto įstatymo nuostatomis, socialinės pašalpos dydis darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems asmenims negali būti mažinamas ir tais atvejais, kai jie: 1) socialinės pašalpos teikimo laikotarpiu negavo Lietuvos teritorinės darbo biržos ar kitos valstybės valstybinė įdarbinimo tarnybos pasiūlymo dirbti ar dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse arba 2) dalyvauja savivaldybės administracijos organizuojamoje visuomenei naudingoje veikloje. Taip pat atsisakyta nuostatos, numatančios socialinės pašalpos neskirimą asmenims, gavusiems ją ilgiau kaip 60 mėnesių, ir nustatyta, kad 50 proc. sumažinta socialinė pašalpa būtų teikiama nepinigine forma.

Didinant socialinės pašalpos gavėjų motyvaciją įsidarbinti, minėto įstatymo pakeitimais nuo 12 iki 6 mėnesių sutrumpintas registravimosi Lietuvos teritorinėje darbo biržoje ar kitos valstybės valstybinėje įdarbinimo tarnyboje laikotarpis, kai, paramos gavėjui įsidarbinus, papildomai skiriama socialinė pašalpa, kurios dydis lygus 50 proc. socialinės pašalpos, mokėtos per praėjusius 6 mėnesius iki įsidarbinimo. Taip pat nustatyta, kad skiriant piniginę socialinę paramą, į asmens gaunamas pajamas neįskaitoma stipendija, teikiama bedarbiams, kurie dalyvauja be-darbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojų profesiniame mokyme.

Siekiant paskatinti dirbti ir užsidirbti nepasiturinčių šeimų vaikus, taip pat didinti socialinę įtrauktį tarp jaunimo ir kt., nustatyta, kad, skiriant piniginę socialinę paramą, asmenų iki 18 metų su darbo santykiais susijusios pajamos neįskaitomos į asmenų gaunamas pajamas.

Atsižvelgiant į tai, kad tikslinę paskirtį turinčios išmokos nėra įskaitomos į asmens gaunamas pajamas, nuo 2016 m. sausio 1 d. vaiko globėjui (rūpintojui) už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, mokamas globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas taip pat neįskaitomas į gaunamas pajamas skiriant piniginę socialinę paramą.

Užtikrinant tinkamą Lietuvos Respublikos teisės aktų suderinamumą su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, minėtu įstatymu į nacionalinę teisę perkeltos Direktyvos 2014/54/ES nuostatos, kuriomis valstybės narės privalo užtikrinti vienodas su valstybės narės piliečiais sąlygas Europos Sąjungos ar Europos ekonominei erdvei priklausančios Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečiams darbuotojams ir jų šeimos nariams gauti piniginę socialinę paramą.

Efektyviai teikiama piniginė socialinė parama, gerėjanti Lietuvos ekonominė būklė, teigiami darbo rinkos pokyčiai prisidėjo prie paramos gavėjų skaičiaus ir šios paramos mokėjimo išlaidų mažėjimo. Paramos gavėjų kaita bei paramą gaunančių asmenų skaičiaus pokyčiai parodė, kad parama yra veiksminga ir piniginės socialinės paramos sistema atitinka esminę savo paskirtį – padėti žmonėms tuo metu, kai jiems labiausiai reikia pagalbos, didina paramą gaunančių asmenų motyvaciją integruotis į darbo rinką, mažina ilgalaikę priklausomybę nuo socialinės paramos sistemos.

Numatoma ir toliau tobulinti piniginės socialinės paramos, socialinių paslaugų ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonių suderinamumą, pereinant nuo pasyvių prie aktyvių ir užimtumą skatinančių paramos formų integruojant nedirbančius asmenis į darbo rinką.

1.3. Socialinė parama mokiniams

Valstybės nustatytos socialinės paramos mokiniams (mokinių nemokamo maitinimo ir paramos mokinio reikmenims įsigyti) teikimo sąlygos 2016 m. ir 2017 m. I pusmetį nesikeitė. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymu⁵⁹, įvertinus bendrai gyvenančių asmenų ar vieno gyvenančio asmens pajamas, mokiniams suteikta teisė į nemokamą maitinimą ir į paramą mokinio reikmenims įsigyti prasidedant naujiems mokslo metams. Teisė nuspręsti, kokią nemokamo maitinimo rūšį (rūšis) – pietus, maitinimą mokyklų organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose, pusryčius ar pavakarius – mokiniams teikti savo įsteigtose mokyklose, suteikta mokyklos steigėjui⁶⁰. Savivaldybėms suteikta teisė skirti nemokamą maitinimą, įskaitant pusryčius ir pavakarius, išskirtiniais atvejais savivaldybės tarybos nustatyta tvarka. Tam tikslui nuo 2016 m. sausio 1 d. skiriamų lėšų suma padidinta nuo 2 iki 4 proc. išlaidoms socialinei paramai mokiniams finansuoti skirtų valstybės biudžeto lėšų⁶¹.

Užtikrinant, kad valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšos būtų naudojamos efektyviai, ir siekiant, kad vaikų mityba atitiktų fiziologines normas, nustatyti rekomenduojami minimalūs ir maksimalūs vienam mokiniui vienai

dienai maisto produktams įsigyti (įskaitant prekių pirkimo pridėtinės vertės mokestį) skiriamų lėšų dydžiai. Maisto produktams įsigyti vienam mokiniui vienai dienai skiriama nuo 1,3 iki 7,7 proc. BSI dydžio suma (nuo 0,49 iki 2,93 Eur)⁵⁹.

Mokinių nemokamo maitinimo mokyklose tvarkos aprašas⁶⁰ nustato produktams įsigyti skiriamų lėšų dydžius pagal rekomenduojamą kiekvieną nemokamo maitinimo rūšį. Vienai dienai vienam mokiniui pietums skiriama nuo 2,8 iki 4 proc. BSI dydžio suma (nuo 1,06 iki 1,52 Eur); maitinimui mokyklose organizuojamose vasaros poilsio stovyklose – nuo 6,6 iki 7,7 proc. BSI dydžio suma (nuo 2,51 iki 2,93 Eur); pusryčiams ar pavakariams – nuo 1,3 iki 2,2 proc. BSI dydžio suma (nuo 0,49 iki 0,84 Eur).

Parama mokinio reikmenims įsigyti teikiama pinigais arba nepinigine forma, jeigu mokinys patiria socialinę riziką arba mokinį augina bendrai gyvenantys asmenys, patiriantys socialinę riziką. Siekiant paremti mažas pajamas gaunančias šeimas, auginančias mokyklinio amžiaus vaikus, 2015 m. gruodžio 15 d. priimti Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimai⁶¹, kuriais nuo 2016 m. mokinio reikmenims įsigyti skiriamų lėšų suma padidinta nuo 1,2 iki 1,5 BSI dydžio (nuo 45,6 iki 57 Eur).

1.4. Parama mirties atveju

2016 m. rugsėjo 20 d. priimtas Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatymas⁶² (įstatymas išdėstytas nauja redakcija), kuriame įstatyminiu lygmeniu įtvirtinta nauja paramos mirties atveju rūšis – parama užsienyje mirusių (žuvusių) Lietuvos Respublikos piliečių palaikams parvežti į Lietuvos Respubliką (toliau – parama palaikams parvežti), nustatyti jos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos ir dydžiai. Iki įsigaliojant šiam įstatymui, ši parama buvo teikiama vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintomis Valstybės finansinės paramos užsienyje mirusių (žuvusių) Lietuvos Respublikos piliečių palaikams parvežti į Lietuvos Respubliką teikimo taisyklėmis⁶³.

Parama palaikams parvežti teikiama palaikų į Lietuvos Respubliką parvežimą organizavusiam ir išlaidas patyrusiam fiziniam asmeniui, jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės negu 3 VRP dydžiai (306 Eur). Paramos palaikams parvežti dydis lygus faktinėms palaikų parvežimo į Lietuvos Respubliką išlaidoms, bet neturi viršyti 54 BSI dydžių (2 052 Eur).

Laidojimo pašalpos dydis nesikeitė. Laidojimo pašalpa yra 8 BSI dydžio (304 Eur) ir skiriama mirusį asmenį laidojančiam fiziniam ar juridiniam asmeniui.

Priimto įstatymo pakeitimais nustatytas ilgesnis terminas (nuo 6 iki 12 mėnesių), per kurį asmenys gali kreiptis dėl paramos mirties atveju gavimo.

Siekiant nustatyti vienodus reikalavimus laidojimo pašalpai gauti visiems Paramos mirties atveju įstatyme nurodytiems subjektams, atsisakyta reikalavimo, kad mirusio asmens duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčių gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurios teritorijoje gyveno, būtų įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą, atitinkamai atsisakant teisinio pagrindo savivaldybės tarybos nustatyta tvarka laidojimo pašalpą iš savivaldybės biudžeto lėšų mokėti ir tais atvejais, kai mirusių asmenų gyvenamoji vieta teisės aktų nustatyta tvarka nebuvo deklaruota Lietuvos Respublikoje.

Užtikrinant tinkamą Lietuvos Respublikos teisės aktų suderinamumą su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, minėtu įstatymu į nacionalinę teisę perkeltos Direktyvos 2014/54/ES nuostatos, kuriomis valstybės narės privalo užtikrinti vienodas su valstybės narės piliečiais sąlygas Europos Sąjungos ar Europos ekonominei

erdvei priklausančios Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečiams darbuotojams ir jų šeimos nariams gauti laidojimo pašalpą.

1.5. Piniginės socialinės paramos gavėjų skaičiaus ir išlaidų pokyčiai

Didžiąją išlaidų piniginei socialinei paramai dalį (51,61 proc.) 2016 m. sudarė išlaidos socialinei pašalpai, būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijoms, kreditui, paimtam daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti), ir palūkanoms apmokėti už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją, kurios teikiamos įvertinus šeimų pajamas ir turtą. Išmokos asmenims, auginantiems ir (ar) globojantiems vaikus, sudarė 30,5 proc. visų piniginei socialinei paramai skirtų lėšų.

1 lentelė. Piniginės socialinės paramos gavėjai 2012–2016 metais (asmens, tūkst.)

Eil. Nr.	Išmokos	2012	2013	2014	2015	2016
1.	<i>Pašalpos bei kitų formų parama mažas pajamas gaunantiems gyventojams, iš jų:</i>					
1.1.	Socialinė pašalpa	221,9	190,0	140,1	110,7	88,0
1.2.	Būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos	198,8	204,9	188,5	144,6	129,8
1.3.	Kredito, paimto daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti), ir palūkanų apmokėjimas už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją	1,1	1,4	1,3	30,	6,2
1.4.	Mokinių nemokamas maitinimas	128,5	109,0	90,5	75,8	63,6
1.5.	Parama mokinio reikmenims įsigyti	118,3	97,3	80,4	67,6	54,3
2.	<i>Parama nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms</i>	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
3.	<i>Parama mirties atveju, iš jų</i>	40,2	41,0	39,5	41,3	40,7
3.1.	Laidojimo pašalpa	40,2	41,0	39,5	41,3	40,6
3.2.	Parama palaikams parvežti					0,07

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Išlaidos pašalpoms ir kitai paramai mažas pajamas gaunantiems gyventojams teikti 2016 m., palyginti su 2015 m., sumažėjo 11 proc. (nuo 187,1 iki 166,6 mln. Eur).

Vidutiniškai per vieną 2016 m. mėnesį socialinę pašalpą gavo 88,0 tūkst. asmenų (3,1 proc. visų Lietuvos gyventojų). Palyginti su 2015 m., vidutiniškai per mėnesį socialinę pašalpą gavusių asmenų skaičius sumažėjo 20,5 proc. (nuo 110,7 iki 88,0 tūkst. asmenų), išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 21,4 proc. (nuo 77,3 iki 60,75 mln. Eur). Vidutinis socialinės pašalpos dydis per mėnesį vienam gyventojui per 2016 m., palyginti su 2015 m., sumažėjo 1,03 proc. (nuo 58,2 Eur iki 57,6 Eur).

Vidutiniškai per vieną 2016 m. mėnesį būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijas gavo 129,8 tūkst. asmenų (4,6 proc. visų Lietuvos gyventojų). Per vieną 2016 metų mėnesį, palyginti su atitinkamu 2015 m. laiko-tarpiu, vidutiniškai per mėnesį gavusių būsto šildymo išlaidų kompensacijas asmenų skaičius sumažėjo 10,2 proc. (nuo 144,56 iki 129,8 tūkst. asmenų). Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijoms teikti per

2016 metus išleista 14,4 proc. mažiau lėšų nei per 2015 metus – išlaidos sumažėjo nuo 20,9 mln. Eur iki 17,9 mln. Eur.

2 lentelė. Piniginės socialinės paramos išlaidos 2012–2016 metais (mln. EUR)

Eil. Nr.	Išmokos	2012	2013	2014	2015	2016
1.	<i>Pašalpos bei kitų formų parama mažas pajamas gaunantiems gyventojams, iš jų:</i>	255,7	219,4	161,0	123,0	103,2
1.1.	Socialinė pašalpa	173,6	147,2	103,8	77,3	60,8
1.2.	Būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos	49,1	44,1	31,3	20,9	17,9
1.3.	Kredito, paimto daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti), ir palūkanų apmokėjimas už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją	0,6	0,6	0,7	1,0	2,4
1.4.	Mokinių nemokamas maitinimas	24,2	20,6	19,4	17,0	14,1
1.5.	Parama mokinio reikmenims įsigyti	5,4	4,4	3,6	3,1	3,1
1.6.	Piniginė socialinė parama savivaldybės sprendimu iš savivaldybių biudžetų	2,8	2,5	2,2	3,7	4,9
2.	<i>Parama nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms</i>	0,14	0,15	0,13	0,12	0,12
3.	<i>Parama mirties atveju, iš jų</i>	12,1	12,7	11,9	12,6	12,3
3.1.	Laidojimo pašalpa	12,1	12,7	11,9	12,6	12,3
3.2.	Parama palaikams parvežti					0,13

Šaltinis: 2016–2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Geriamojo vandens išlaidų kompensacijas vidutiniškai per vieną 2016 m. mėnesį gavo 39,3 tūkst. asmenų. Palyginti su 2015 m., geriamojo vandens išlaidų kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo 8,4 proc. (nuo 42,9 iki 39,3 tūkst. asmenų).

Karšto vandens išlaidų kompensacijas vidutiniškai per vieną 2016 m. mėnesį gavo 61,9 tūkst. asmenų. Palyginti su 2015 m., karšto vandens išlaidų kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo 18,3 proc. (nuo 75,8 iki 61,9 tūkst. asmenų).

Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis vienam asmeniui per vieną 2016 m. mėnesį būstą šildant centralizuotai sudarė apie 24,7 Eur (2015 m. – 24,2 Eur), būstą šildant kitomis energijos ir kuro rūšimis – 36,5 Eur (2015 m. – 39,2 Eur), geriamojo vandens išlaidų kompensacijos dydis – apie 1,58 Eur (2015 m. – 1,67 Eur), karšto vandens išlaidų kompensacijos dydis – apie 5,0 Eur (2015 m. – 5,66 Eur).

2016 m., palyginti su 2015 m., nemokamą maitinimą vidutiniškai per mėnesį gavusių mokinių skaičius sumažėjo 16,1 proc. (nuo 75,8 iki 63,6 tūkst. mokinių), pusryčius gavusių mokinių skaičius padidėjo 13 proc. (nuo 2,3 iki 2,6 tūkst. mokinių). Atsižvelgiant į pietus gaunančių mokinių skaičiaus mažėjimą, 2016 m. išlaidos mokinių nemokamam maitinimui (maisto produktams) sumažėjo 16,8 proc. (nuo 16,96 iki 14,11 mln. Eur).

2016 m., palyginti su 2015 m., paramos mokinio reikmenims įsigyti gavėjų skaičius sumažėjo 19,7 proc. (nuo 67,6 iki 54,3 tūkst. mokinių). Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad 2016 m. lėšų, skiriamų paramai mokinio reikmenims įsigyti, suma buvo padidinta nuo 45,6 iki 57 Eur, išlaidos šiai paramai, palyginti su 2015 metais, padidėjo 0,3 proc. (nuo 3,09 iki 3,1 mln. Eur).

2016 m., palyginti su 2015 m., išlaidos socialinei paramai mokiniams administruoti sumažėjo 14,5 proc. (nuo 0,76 iki 0,65 mln. Eur). 2016 m. socialinės pašalpos, būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijų, socialinės paramos mokiniams gavėjų ir išlaidų mažėjimui įtakos turėjo nedarbo lygio mažėjimas ir bedarbių skaičiaus mažėjimas (nedarbo lygis 2016 m. sudarė 7,9 proc. ir buvo 1,2 proc. punkto mažesnis nei 2015 m., Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2016 m. sausio 1 d. šalyje buvo registruota 162,6 tūkst. bedarbių, tai yra 9 proc. visų šalies darbingo amžiaus gyventojų, arba 0,3 proc. punkto mažiau negu 2015 m. pradžioje; 2017 m. sausio 1 d. šalyje buvo registruota 152 tūkst. bedarbių, tai yra 8,5 proc. visų šalies darbingo amžiaus gyventojų, arba 0,5 proc. punkto mažiau negu 2016 m. pradžioje); augančios gyventojų pajamos (spartus minimalios mėnesinės algos didinimas (per 2015–2016 m. – minimali mėnesinė alga padidėjo nuo 300 iki 380 Eur (21 proc.)), vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio augimas (2016 m., palyginti su 2015 m., vidutinis darbo užmokestis šalyje išaugo 7,9 proc.). Socialinės paramos mokiniams gavėjų ir išlaidų mažėjimui taip pat turėjo įtakos bendras mokinių, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ugdymo ar bendrojo ugdymo programas, mažėjimas (2016–2017 m. m., palyginti su 2015–2016 m. m., mokinių skaičius sumažėjo 1,3 proc.).

Vidutiniškai per vieną 2017 m. I ketv. mėnesį socialinę pašalpą gavo 84,6 tūkst. asmenų (3,0 proc. visų Lietuvos gyventojų). Palyginti su 2016 m. I ketv., vidutiniškai per mėnesį socialinę pašalpą gavusių asmenų skaičius sumažėjo 18,6 proc. (nuo 103,99 iki 84,6 tūkst. asmenų), išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 7,3 proc. (nuo 17,8 iki 16,5 mln. Eur). Vidutinis socialinės pašalpos dydis per mėnesį vienam gyventojui per 2017 m. I ketv., palyginti su 2016 m. I ketv., išaugo 13,46 proc. (nuo 57,2 iki 64,9 Eur).

Vidutiniškai per vieną 2017 m. I ketv. mėnesį būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijas gavo 104,7 tūkst. asmenų (3,7 proc. visų Lietuvos gyventojų). Per vieną 2017 m. I ketv. mėnesį, palyginti su atitinkamu 2016 m. laikotarpiu, vidutiniškai per mėnesį gavusių būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijas asmenų skaičius sumažėjo 19,2 proc. (nuo 129,5 iki 104,7 tūkst. asmenų). Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijoms teikti per 2017 m. I ketv. išleista 29,35 proc. mažiau lėšų nei per 2016 m. I ketv. – išlaidos sumažėjo nuo 10,05 iki 7,1 mln. Eur.

Geriamojo vandens išlaidų kompensacijas vidutiniškai per vieną 2017 m. I ketv. mėnesį gavo 31,6 tūkst. asmenų. Palyginti su atitinkamu 2016 m. laikotarpiu, geriamojo vandens išlaidų kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo 18,5 proc. (nuo 38,78 iki 31,6 tūkst. asmenų).

Karšto vandens išlaidų kompensacijas vidutiniškai per 2017 m. I ketv. mėnesį gavo 45,0 tūkst. asmenų. Palyginus su 2016 m. I ketv., karšto vandens išlaidų kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo 26,9 proc. (nuo 61,6 iki 45,0 tūkst. asmenų).

Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis vienam asmeniui per vieną 2017 m. I ketv. mėnesį būstą šildant centralizuotai sudarė apie 20,6 Eur (2016 m. I ketv. – 24,7 Eur), būstą šildant kitomis energijos ir kuro rūšimis – 36,7 Eur (2016 m. I ketv. – 36,5 Eur), geriamojo vandens išlaidų kompensacijos dydis – apie 1,7 Eur (2016 m. I ketv. – 1,58 Eur), karšto vandens išlaidų kompensacijos dydis – apie 4,2 Eur (2016 m. I ketv. – 5,0 Eur).

Per 2017 m. I ketv., palyginti su 2016 m. I ketv., nemokamą maitinimą gavusių mokinių skaičius per mėnesį sumažėjo 17 proc. (nuo 70 iki 58,1 tūkst. asmenų). Atsižvelgiant į sumažėjusį nemokamą maitinimą gavusių mokinių skaičių, mokinių maitinimo dienų skaičių, išlaidos mokinių nemokamam maitinimui (maisto produktams) 2017 m. I ketv., palyginti su 2016 m. tuo pačiu laikotarpiu, sumažėjo 4,4 proc. (nuo 4,34 iki 4,15 mln. Eur).

Valstybės garantuojama pinigine socialine parama ir ateityje turi būti nuosekliai teikiama, atsižvelgiant į šalies socialinę ir ekonominę raidą bei valstybės finansines galimybes, nukreipta į šeimos stiprinimą, skatinant jos gebėjimus savarankiškai spręsti socialines problemas ir stiprinant bendruomeninius ryšius.

2. Socialinės paslaugos

Septynioliktos Vyriausybės programoje viena iš 2016–2020 m. veiklos krypčių yra šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų vaikams, neįgaliesiems, jų šeimoms plėtra, taip pat prevencija ir pagalba socialinės atskirties asmenų grupėms. 2016–2017 m. vykdytos institucinės globos pertvarkos veiksmų plano priemonės, daug dėmesio skirta socialinės rizikos šeimose kylančių problemų prevencijai ir darbui su jomis, siekiant koordinuoti socialinės paramos, švietimo, sveikatos priežiūros paslaugas, bendruomeninę bei teisėsaugos pagalbą savivaldybėse, tobulinti socialines paslaugas teikiančių darbuotojų kompetenciją ir darbo sąlygas. 2016–2017 m. tęsiama parama savivaldybėms steigiant ir plėtojant integralios pagalbos asmens namuose paslaugas, remiamos nevyriausybinių organizacijos (toliau – NVO), teikiančios pagalbą socialinę riziką patiriantiems asmenims.

2.1. Institucinės socialinės globos pertvarka

Siekiant suformuoti Lietuvoje nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų bendruomenėje sistemą, 2014 m. patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas⁶⁴ (toliau – Veiksmų planas), kuriame numatyti nuoseklūs institucinės globos pertvarkos veiksmai. Šiuo Veiksmų planu tikimasi pasiekti institucinės globos pertvarkos proveržio šalies mastu. Veiksmų plano priemonės numatoma finansuoti Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinės paramos lėšomis, vykdant 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programą.

Institucinės globos pertvarka įgyvendinama etapais. Pirmame etape planuojama sukurti naujų formų bendruomeninėms paslaugoms vaikams, neįgaliesiems ir jų šeimoms teikti ir šių paslaugų infrastruktūrai plėtoti pagrindą ir išbandyti naujų formų paslaugų organizavimą ir diegimą, antrame etape – plėtoti naujų formų paslaugų organizavimą ir diegimą ir sukurti reikiamą infrastruktūrą, skiriant lėšas ir infrastruktūros plėtrai.

Nuo 2015 m., įgyvendinant Veiksmų planą, pradėtas vykdyti projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ (toliau – Projektas), finansuojamas ES struktūrinių fondų lėšomis. Projektą vykdo Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Neįgaliųjų reikalų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Projektas įgyvendinamas pagal 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programą, finansuojamas ES struktūrinių fondų ir valstybės biudžeto lėšomis pagal priemonę „Institucinės globos pertvarka“ (Nr. 08.4.1-ESFA-V-405).

Projekto tikslas – sukurti sąlygas veiksmingai pereiti nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų Lietuvoje, yra tiesiogiai susijęs su institucinės globos pertvarkos tikslais: užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam (ir neįgaliam) vaikui augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje; sudaryti sąlygas neįgaliems suaugusiems asmenims, jų šeimoms (globėjams, rūpintojams) gauti individualias jų poreikius atitinkančias bendruomenines paslaugas; skatinti visuomenės vertybinių nuostatų kaitą, formuojant teigiamą visuomenės požiūrį į sistemos pertvarką, ir užtikrinti vykdomų procesų viešumą.

Per 2016 metus parengti pertvarkai atrinktų globos įstaigose gyvenančių asmenų individualių poreikių nustatymo ir planų sudarymo metodinių dokumentų paketai, pagal artimųjų giminaičių rengimo vaiko globai (rūpybai) programą paruoštas 61 atestuotas socialinis darbuotojas globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo paslaugoms teikti. 2016–2017 m. pradėtos organizuoti priemonės naujų formų bendruomenėms

paslaugoms (šeimos modelio bendruomeniniai vaikų globos namai, palydimoji globa, apsaugotas būstas, laikino atokvėpio paslauga ir kt.) išbandyti ir socialinių paslaugų prieinamumui minėtoms asmenų grupėms didinti.

2016–2017 m. vyko klasterio konferencija, skirta tarpinstituciniam, tarpžinybiniam bei tarpsektoriniam bendradarbiavimui vykdant institucinės globos pertvarką, visuose regionuose vyko apskritojo stalo diskusijos, seminarai apie komandinio darbo teorinius ir praktinius aspektus, modeliuojant kompleksiskai teikiamų bendruomeninių paslaugų sistemą, vadovams – mokymai apie bendruomenėje teikiamų paslaugų plėtros vadybą savivaldybėje.

Siekiant išsiaiškinti gyventojų požiūrį į institucinės globos pertvarką, įvaikinimą, globą ir rūpybą, 2016 m. I ketv. atlikti sociologiniai tyrimai – apklausti Lietuvos gyventojai ir institucinės globos pertvarkos dalyviai. Tyrimas parodė, kad institucinės globos pertvarkai pritaria 60 proc. asmenų nuo 36 iki 55 metų, 89 proc. apklaustųjų mano, kad proto ir (arba) psichikos negalią turintys žmonės yra visuomenėje diskriminuojami, tačiau 53 proc. pažymėjo, kad sunkią proto ar psichikos negalią turinčiais žmonėmis privalo rūpintis valstybė, o 62 proc. – kad vaikais, netekusiais tėvų globos, turėtų pasirūpinti šeimos nariai ar artimieji, 47 proc. asmenų nenorėtų dirbti ar mokytis kartu su žmonėmis, turinčiais proto ir (arba) psichikos negalią.

Siekiant keisti visuomenės vietos bendruomenės vertybines nuostatas, užtikrinti institucinės globos pertvarkos viešumą, rezultatų žinomumą, sukurta institucinei globos pertvarkai skirta informacinė sistema – internetinis puslapis www.pertvarka.lt visuomenei ir pertvarka suinteresuotiems asmenims informuoti. Jame sudaryta galimybė diskutuoti; vidinei pertvarkos ir Projekto dalyvių komunikacijai skirtas intranetas, elektroninio pašto sistema, kurioje galima sudaryti nedideles ir nesudėtingas duomenų bazes, socialinius žemėlapius bei sistemos palaikymo, aptarnavimo, turinio kūrimo paslaugas. Įvairiuose Lietuvos miestuose įvyko 12 socialinių akcijų „Globa. Šeima. Bendruomenė“, organizuota mobili fotografijų paroda apie įvaikinimą, globą šeimoje, proto ir (arba) psichikos negalią turinčius žmones, kitos viešinimo priemonės.

2.2. Integralios pagalbos plėtra

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos visuomenė sparčiai senėja, o savivaldybėse stokojama nestacionarių paslaugų, alternatyvių stacionariai globai ir slaugai, 2013 m. pradėta įgyvendinti Integralios plėtros pagalbos programa⁶⁵, finansuojama Europos socialinio fondo lėšomis. Ja siekiama kokybiškos, integralios pagalbos (slaugos ir socialinių paslaugų) asmenims su negalia, senyvo amžiaus asmenims jų namuose bei konsultacinės pagalbos šeimos nariams, prižiūrintiems tokius asmenis. Pagal šią programą 2013–2015 m. buvo įgyvendinamas bandomasis projektas 21 savivaldybėje: sukurtos mobilios slaugos ir socialinių paslaugų srities darbuotojų komandos, teikiančios slaugą ir socialines paslaugas į namus, teikiamos konsultavimo paslaugos šeimos nariams ir kt.

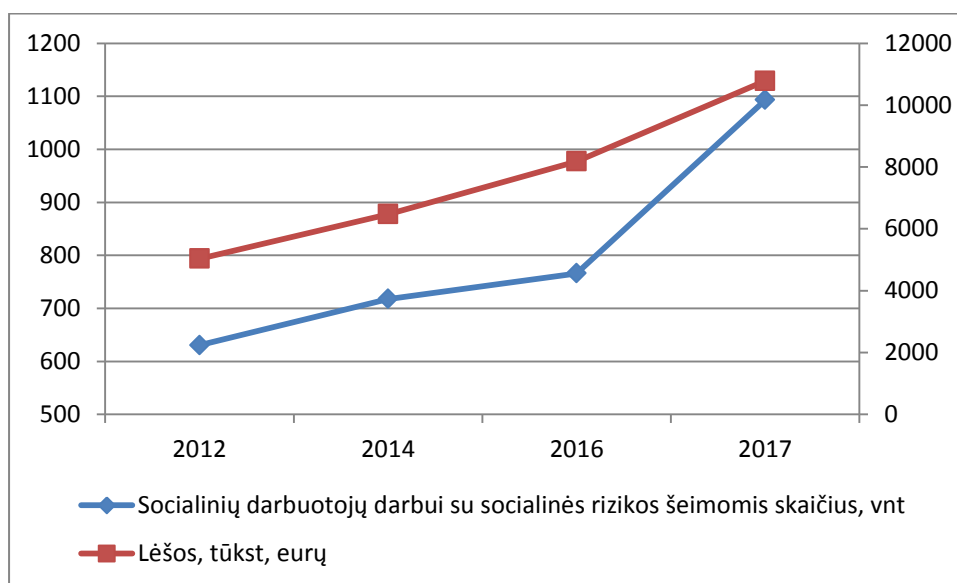
Pasibaigus bandomiesiems projektams ir įvertinus jų rezultatus bei kaip integrali pagalba prisidėjo prie gavėjų gyvenimo kokybės gerinimo, buvo patvirtintas naujas Integralios pagalbos plėtros veiksmų planas 2016–2019 metams⁶⁶. Pagal šį planą integrali pagalba šiuo laikotarpiu bus teikiama visose šalies savivaldybėse (išskyrus Neringos m.). Naujam veiksmų planui įgyvendinti iš viso numatoma skirti 16,4 mln. eurų ES fondų lėšų. Planuojama, kad iki 2019 m. integralios pagalbos paslaugos bus suteiktos beveik 2,25 tūkst. neįgalių ir senyvo amžiaus asmenų, konsultacinės paslaugos – daugiau nei 1,5 tūkst. šeimos narių, kurie patys prižiūri savo neįgalius ar senyvus artimuosius.

Nuo 2016 m. vidurio iki 2017 m. I ketv. pradžios integralios pagalbos paslaugos suteiktos apie 1,3 tūkst. asmenų, konsultacinės paslaugos – pusė tūkstančio šeimos narių, kurie patys prižiūri savo neįgalius ar senyvus artimuosius.

2.3. Darbas su socialinės rizikos šeimomis

Siekiant stiprinti socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, nuo 2007 m. pradėtos steigti socialinių darbuotojų, teikiančių socialinės rizikos šeimoms socialinę priežiūrą, pareigybės savivaldybėse (seniūnijose). Socialinė priežiūra socialinės rizikos šeimoms finansuojama iš savivaldybių biudžetų ir valstybės specialių tikslinių dotacijų savivaldybėms (toliau – valstybės dotacijos) lėšų. Valstybės dotacijų lėšos skiriamos socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, darbo užmokesčiui ir socialinio draudimo įmokoms finansuoti, o nuo 2016 m. kovo mėnesio ir šių darbuotojų supervizijoms bei iš dalies profesinei kompetencijai tobulinti.

Siekiant gerinti šeimoms teikiamų paslaugų kokybę, nuo 2017 m. smarkiai sumažinti socialinių darbuotojų darbo krūviai – vienai socialinio darbuotojo pareigybei turi tekti ne daugiau kaip 10 socialinės rizikos šeimų, apibrėžtų Socialinių paslaugų įstatymo⁶⁷ 2 straipsnio 8 dalyje (t. y. ne tik įtrauktų į socialinės rizikos šeimų apskaitą). Taip siekiama, kad daugiau šeimų gautų pagalbą, būtų dirbama prevenciškai, kol problemos dar neįsisenėjusios. Atsiradus didesniai socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, poreikiui, smarkiai padidintos ir valstybės dotacijų lėšos savivaldybėms.

2 pav. Finansavimas socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai užtikrinti savivaldybėse

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Vertinant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis pastebima, kad vien tik socialinio darbuotojo pagalbos socialinės rizikos šeimoms neužtenka, nes labai dažnai šeimų problemos yra kompleksinės, todėl patvirtintas Bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašas.⁶⁸

Patvirtinta tvarka siekiama užtikrinti koordinuotą socialinės paramos, švietimo, sveikatos priežiūros paslaugų, bendruomeninės bei teisėsaugos pagalbos teikimą šeimoms savivaldybėse, siekiant stiprinti šeimų atsakomybę, gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo šeimos problemas ir padėti įveikti socialinę atskirtį. Parengtame dokumente nustatyti pagalbos socialinės rizikos šeimoms (įskaitant ir besilaukiančias vaikų) organizavimo ir teikimo principai, bendro darbo organizavimo tvarka savivaldybėse, dalyviai bei jų funkcijos skirtingose situacijose, stebėsenos mechanizmas. Be kitų rekomendacijų, savivaldybėms taip pat rekomenduojama sudaryti mobilies

tarpinstitucines specialistų komandas, teikiančias neatidėliotinę kompleksinę pagalbą vaikui ir jo šeimai, bendruomenei, išgyvenančiai krizę jų gyvenamojoje aplinkoje. Teikiant pagalbą šeimoms, savivaldybėms siūloma įtraukti ne tik savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovus, socialinius darbuotojus, socialinių paslaugų centrų, kitų socialinių paslaugų įstaigų, seniūnijų specialistus, seniūnus ir seniūnaičius, bet ir bendruomeninių organizacijų, pirminės sveikatos priežiūros įstaigų, psichikos sveikatos centrų, priklausomybės ligų centrų, visuomenės sveikatos biurų, mokyklų, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų, specializuotų pagalbos centrų, policijos, nevyriausybinių organizacijų ir kitų savivaldybėje veikiančių įstaigų, organizacijų atstovus. Bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašas parengtas atsižvelgiant į nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių ir seniūnijų gerąsias patirtis, taikomas pavienėse savivaldybėse.

2017 m. pradžioje apibendrinti savivaldybių 2016 m. duomenys apie socialinius darbuotojus, dirbančius su socialinės rizikos šeimomis, ir jų darbo sąlygas savivaldybėse.

Savivaldybių duomenimis, didžiausia socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, dalis (25,6 proc.) įdarbinta nuo 2007 m., 18,9 proc. pradėjo dirbti nuo 2016 m. Didžioji dauguma su socialinės rizikos šeimomis dirbančių socialinių darbuotojų (97 proc.) buvo įdarbinti savivaldybės įstaigose ir tik 3 proc. – nevyriausybinių organizacijų įstaigose.

2016 m. gruodžio mėn. vidutinis faktinis šeimų skaičius, tenkantis 1 darbuotojui, buvo 13 šeimų (iš jų 12 socialinės rizikos šeimų, 1 signalinė šeima).

2016 m. apskaičiuojant socialinių darbuotojų darbo užmokestį vidutiniškai buvo taikomas 15,56 tarnybinis koeficientas (t. y. 552,36 euro). 90 proc. darbuotojų gavo priedus, priemokas. Vidutinis priedo dydis – 24 proc. Vidutinis darbuotojo atlyginimas su priedais – 669,6 euro per mėn.

2016 m. 3,5 proc. socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, nedalyvavo jokiuose mokymuose ar supervizijų procese. Lyginant su 2015 m., 2016 m. tokių darbuotojų buvo apie 5 kartus mažiau. 2016 m. supervizijų procese dalyvavo du kartus daugiau darbuotojų nei 2015 m. Didesnį darbuotojų dalyvavimą supervizijų procese galėjo lemti tai, jog buvo skirtos valstybės dotacijų lėšos šių darbuotojų supervizijoms vykdyti ir iš dalies profesinei kompetencijai tobulinti.

Socialinė priežiūra socialinės rizikos šeimoms, vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu, finansuojama ne tik iš valstybės dotacijų, bet ir iš pačių savivaldybių biudžetų lėšų, todėl savivaldybės privalo užtikrinti šios paslaugos teikimą, skirdamos tam būtiną finansavimą ir dėmesį, t. y. suteikti darbo priemones (darbo vietą), transporto priemones nuvykti pas šeimas, aprūpinti ryšio priemonėmis, vertinti profesinę riziką. Pažymėtina, kad 2016 m. tik 28,6 proc. darbuotojų 26 savivaldybėse turėjo tik jų reikmėms skirtus automobilius (iš viso 119 automobilių).

2016 m. savivaldybėse 71 proc. socialinių darbuotojų buvo aprūpinti mobiliojo ryšio priemonėmis ir išlaidos apmokėtos darbdavio. Kiti darbuotojai naudojami įstaigos ar seniūnijos stacionariu telefonu, asmeniniu telefonu, kurio ryšio paslaugos kompensuojamos ne visiems, ir pan. Profesinė rizika, kurios vertinimas numatytas Profesinės rizikos vertinimo bendruose nuostatuose⁶⁹, įvertinta mažiau nei pusei darbuotojų – 41 proc., tik 6 proc. darbuotojų buvo paskiepyti darbdavio lėšomis, tik 8 savivaldybės socialinius darbuotojus papildomai draudė nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

2.4. Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinė kompetencija ir darbo užmokestis

Socialinių darbuotojų profesinei kompetencijai ir organizacijų veiklai tobulinti yra svarbu vykdyti supervizijas – konsultuoti darbuotojus ir socialinių paslaugų įstaigas (įmones, organizacijas) profesinių santykių klausimais. Supervizijos gali vykti individualiai, grupėse arba komandose ir organizacijose. Supervizijų procesui vadovauja profesionalūs supervizoriai, baigę specialias supervizorių rengimo studijas ar mokymus, atitinkančius europinius supervizorių rengimo standartus, ir turintys tai patvirtinantį dokumentą.

Socialinis darbas yra itin jautri, specifiška sritis, todėl socialiniams darbuotojams dalyvauti supervizijų procese (rekomenduotina bent kartą per mėnesį 3 val. trukmės) turi būti privalu, siekiant sumažinti darbe patiriamą stresą, įvertinti savo darbą iš šalies, gauti patarimų dėl sudėtingų situacijų. Taip pat svarbu, kad supervizijas socialiniams darbuotojams vedantys supervizoriai turėtų socialinio darbo patirties ar atitinkamą išsilavinimą.

Nuo 2016 m. sausio 1 d. vidutiniškai apie 15 proc. padidintas socialinių paslaugų srities darbuotojų, dirbančių biudžetinėse įstaigose, seniūnijose, darbo užmokestis. Minėtų darbuotojų darbo užmokesčiui didinti iš valstybės biudžeto buvo skirta iš viso apie 6,5 mln. eurų.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, lyginant 2015 m. I ketv. ir 2016 m. I ketv. duomenis, matyti, kad visų biudžetinių įstaigų (valstybinių ir savivaldybinių) ir seniūnijų socialinių paslaugų srities darbuotojų faktinis darbo užmokestis (su priedais, priemokomis) vidutiniškai padidėjo apie 91 eurais (t. y. apie 12 proc.), iš jų tik savivaldybių biudžetinėse įstaigose ir seniūnijose – apie 54 eurais (t. y. apie 10 proc.). Labiausiai padidėjo socialinių darbuotojų faktinis darbo užmokestis (su priedais, priemokomis) – apie 15 proc. (79,6 euro), iš jų savivaldybių biudžetinėse įstaigose ir seniūnijose – apie 12,8 proc. (65,3 euro), ir individualios priežiūros personalo – apie 13,4 proc. (54,4 euro), iš jų savivaldybių biudžetinėse įstaigose ir seniūnijose – apie 13,4 proc. (51,3 euro).

Darbo užmokestis buvo didinamas atsižvelgiant į tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ nuostatas. Kai kurioms pareigybėms (įstaigų vadovams, pavaduotojams, padalinių vadovams, socialiniams darbuotojams, turintiems aukštąjį universitetinį išsilavinimą) buvo padidinti minimalūs ir maksimalūs tarnybinių atlyginimų koeficientai, taip pat smarkiai susiaurintos tarnybinių atlyginimų koeficientų ribos arba iš viso jų atsisakyta, nustatant fiksuotus tarnybinių atlyginimų koeficientus socialiniams darbuotojams, turintiems neuniversitetinį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą, ir socialiniams darbuotojams, turintiems atestacines kategorijas. Prioriteto tvarka didesne procentine dalimi (daugiau nei 15 proc.) buvo padidinti turinčiųjų universitetinį išsilavinimą tarnybinių atlyginimų koeficientai.

2.5. Emocinė pagalba telefonu

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sumoka už gyventojų, skambinančių į emocinę (psichologinę) pagalbą teikiančias tarnybas, skambučius ir iš dalies dengia tarnybų administravimo išlaidas.

2016 m., įvykus Emocinės pagalbos telefonu teikimo 2016–2018 metais projektų atrankos konkursui, sutartis dėl emocinės pagalbos telefonu teikimo valstybės biudžeto lėšomis pasirašyta su Lietuvos emocinės paramos tarnybų asociacija. 2017 m. ši sutartis pratęsta dar vieniems metams.

Lietuvos emocinės paramos tarnybų asociacija vienija 11 tarnybų, kurios dirba susijungusios į 5 linijas: Jaunimo, Vaikų, „Vilties“, Pagalbos moterims bei „Linija doverija“. Visos tarnybos dirba prisijungusios prie

Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patikėjimo teise valdomo skambučių centro.

Kasmet vis daugiau lėšų skiriamas emocinei pagalbai telefonu, didėja šios pagalbos prieinamumas: ilginamas tarnybų darbo laikas, plačiau viešinama tarnybų veikla, dėl to didėja atsiliepiamų skambučių dalis, ilgėja bendra pokalbių trukmė, daugiau suteikiama konsultacinio pobūdžio paslaugų.

2.6. Socialinė pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su kitomis institucijomis dalyvauja kovoje su prekyba žmonėmis: įgyvendina Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 m. programos įgyvendinimo tarpinstitucinį veiklos planą⁷⁰, yra aktyvi Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisijos, 2016 m. sudarytos vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu⁷¹, kuriai vadovauja Vidaus reikalų ministerijos kancleris, narė; vykdo priemones pagal Kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų planą⁷²; dalyvauja Vidaus reikalų ministerijos vykdomame Baltijos jūros valstybių tarybos darbo grupės prieš prekybą žmonėmis įgyvendinamame projekte „STROM – savivaldybių vaidmens kovojant su prekyba žmonėmis Baltijos jūros regione stiprinimas“; bendradarbiauja su kitomis ministerijomis, įstaigomis, savivaldybėmis, NVO dėl reikiamos pagalbos prekybos žmonėmis aukoms suteikimo nuo jų nustatymo momento.

Siekiant tęstinės socialinės pagalbos asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, 2017 m. finansavimas iš valstybės biudžeto lėšų pratęstas 5 konkurso būdu atrinktiems 2016 m. NVO projektams: Dingusių žmonių šeimų paramos centro, Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centro, Lietuvos „Carito“, Vilniaus arkivyskupijos „Carito“, Asociacijos Vyrų krizių centro.

2016 m. projektų vykdytojai socialinę pagalbą suteikė 179 asmenims, iš kurių 92 asmenys teisėsaugos institucijų buvo pripažinti nukentėjusiais. Projektų vykdytojų duomenimis, tarp visų besikreipiančių (nukreipiamų) pagalbos, didėja vyrų skaičius (2015 m. – 34 proc., 2016 m. – 49 proc.); daugiau nukentėjusių ar galėjusių nukentėti ne Lietuvos teritorijoje (2015 m. – 50 proc., 2016 m. – 58 proc.). Lyginant su ankstesniais metais, keitėsi gavusių pagalbą asmenų pasiskirstymas pagal jų nurodomą išnaudojimo formą – 2016 m. mažiau asmenų, nukentėjusių nuo seksualinio išnaudojimo (2013 m. – 54 proc., 2016 m. – 33 proc.), daugiau nuo priverstinio darbo (2014 m. – 19,5 proc., 2016 m. – 33 proc.), matyti, kad daugėja į užsienį išvežamų asmenų nusikalstamoms veikloms vykdyti (2016 m. – 29 proc. visų pagalbą gavusių asmenų), tarp kurių nemaža dalis – nepilnamečiai.

Atsižvelgiant į tai, kad pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis gali būti efektyvi ir veiksminga tik ją organizuojant koordinuotai ir kompleksiškai, numatomos priemonės, skatinančios savivaldybes daugiau dėmesio skirti prekybos žmonėmis reiškiniui, sutelkiant visų savivaldybės įstaigų ir organizacijų pastangas prevencijai vykdyti, prekybos žmonėmis aukoms atpažinti, pagalbai organizuoti ir teikti, bendradarbiauti su NVO.

3. Lygios galimybės

Lygios galimybės yra viena svarbiausių šiuolaikinės visuomenės vertybių ir principų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, daugelyje Lietuvos Respublikos įstatymų, reglamentuojančių įvairius visuomeninius santykius, yra įtvirtintas konstitucinis visų asmenų lygybės prieš įstatymą principas. Kiekvienas visuomenės narys turi turėti

vienodas galimybes siekti išsimokslinimo, karjeros, tobulintis, veikti visose politinės ir visuomeninės veiklos srityse, taip pat laisvai judėti visoje Europos Sąjungoje.

3.1. Nediskriminavimas

2011–2016 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinavo Nediskriminavimo skatinimo tarpinstitucinį veiklos planą⁷³ (toliau – Planas), kurio paskirtis – užtikrinti švietėjiškų nediskriminavimo skatinimo ir lygių galimybių priemonių vykdymą bei didinti teisinį sąmoningumą, tarpusavio supratimą ir toleranciją dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos, informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą poveikį tam tikrų visuomenės grupių galybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje.

2016 m. įgyvendinant Planą buvo rengiami mokymai ir švietėjiški renginiai integracijos į visuomenę bei lygių galimybių užtikrinimo klausimais, vykdytos veiklos, skatinančios tautinių mažumų atstovų įsitvirtinimą darbo rinkoje bei tarpkultūrinį pažinimą ir įprasminančios tautinių mažumų ir imigrantų kultūrinį paveldą, sukurta ir viešajame transporte rodyta socialinė reklama nediskriminavimo tema, vykdytos kitos veiklos. Įgyvendinant priemones dalyvavo ne tik Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, bet ir kitos valstybės institucijos (Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija, Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir kt.).

Lietuvos Respublikos Vyriausybei nusprendus, kad Planas ir jo priemonės turėtų būti tvirtinami socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu, parengtas Nediskriminavimo skatinimo 2017–2019 metų veiksmų planas⁷⁴. 2016–2017 m. planuojama įgyvendinti 21 švietėjišką priemonę, finansuojamą valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos paramos lėšomis. Plane numatytas priemones įgyvendins Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir keletas jai pavaldžių įstaigų, Švietimo ir mokslo ministerija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Užsienio reikalų ministerija, Teisingumo ministerija, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Teisingumo ministerija.

3.2. Neįgaliųjų socialinė integracija

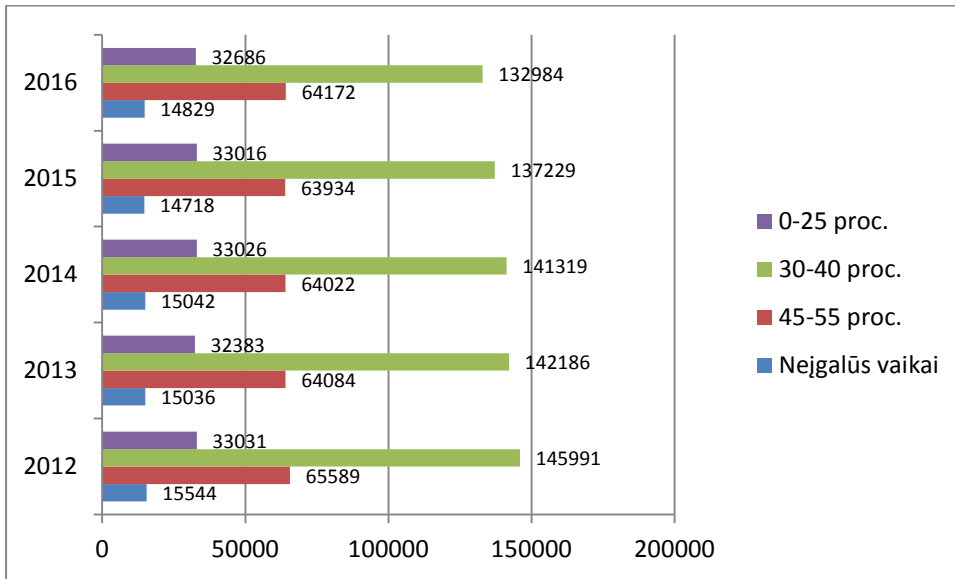
Negalią turinčių asmenų užimtumas yra vienas iš pagrindinių neįgaliųjų integracijos į visuomenę rodiklių. Tinkama prielaida spręsti neįgaliųjų užimtumo problemą – nuolatinė, aktyvi, integrali visų suinteresuotų valstybės ir savivaldybės institucijų, įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų veikla.

2016 metais neįgalieji Lietuvoje sudarė apie 9 proc. visų šalies gyventojų. Negalią turintis žmogus dėl fizinių ar psichinių sutrikimų negali pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, pasinaudoti savo teisėmis. Neįgaliųjų integracija į darbo rinką yra didelė problema, nes darbas neįgaliam žmogui yra būtinybė: dirbdamas asmuo turi didesnę galimybę save realizuoti, socializuotis, bendrauti, būti savarankiškesnis.

3.2.1. Pagrindiniai neįgalumą apibūdinantys rodikliai

2017 m. pradžioje mūsų šalyje gyveno 245 tūkst. gyventojų, kuriems buvo mokamos pensijos ir išmokos dėl negalios. Palyginti su 2016 m., šis skaičius šiek tiek sumažėjo. Neįgalumo pensijas gauna apie 48 proc. vyrų ir apie 52 proc. moterų. Neįgalių vaikų skaičius, palyginti su 2016 m., šiek tiek didėjo ir siekė 14,8 tūkst. Neįgalių asmenų

skaičiaus dinamika pagal darbingumo lygį (invalidumo grupes) ir neįgalumo lygį 2012–2016 metais pateikta 5.3.2.1-1 iliustracijoje.

3 pav. Neįgalių asmenų skaičiaus dinamika pagal darbingumo lygį (invalidumo grupes) ir neįgalumo lygį 2012–2016 metais

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

2012–2016 metais neįgaliųjų skaičius visose Lietuvos apskrityse mažėjo. Taip pat 2016 m. mažėjo neįgalių asmenų, kurie nėra deklaravę savo gyvenamosios vietos nė vienoje Lietuvos apskrityje, skaičius. Detalesnė informacija apie neįgalių asmenų skaičių apskrityse ir jo mažėjimą 2012–2016 metais pateikta 5.3.2.1-1lentelėje.

2009 m. pradėjo mažėti pirmą kartą pripažintų neįgaliais asmenų skaičius, t. y. 2008 m. pripažintų neįgaliais buvo 27,2 tūkst. asmenų, 2009 m. – 22,8 tūkst., 2012 m. tokių asmenų buvo 14,3 tūkst., 2013 m. ir 2014 m. – po 13,8 tūkst., 2015 m. – 12,9 tūkst., 2016 m. – 12 tūkst.

Dažniausia darbingo amžiaus asmenys pripažįstami neįgaliais dėl piktybinių navikų, kraujotakos sistemos, jungiamojo audinio ir skeleto bei raumenų sistemos ligų. Sunkiausių negalių dažniausia lemia navikai, kraujotakos sistemos ligos ir psichikos bei elgesio sutrikimai.

Vaikų pagrindinė negalios priežastis – psichikos ir elgesio sutrikimai, įgimtos formavimosi ydos, deformacijos ir chromosomų anomalijos bei nervų sistemos ligos.

Per 2012–2016 m. stabilizavosi asmenų, gaunančių priežiūros (pagalbos) išlaidų kompensacijas, skaičius (2012 m. – 58,3 tūkst., 2013 m. – 56,8 tūkst., 2014 m. – 56 tūkst., 2015 m. – 56,4 tūkst., 2016 m. – 56,3 tūkst. asmenų). Neįgaliųjų, kuriems paskirta slaugos išlaidų kompensacija, per tą patį laiką padaugėjo, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu šis skaičius taip pat jau stabilizavosi: 2012 m. – 39,6 tūkst., 2013 m. – 39,2 tūkst., 2014 m. – 39,9 tūkst., 2015 m. – 41,5 tūkst., 2016 m. – 41,3 tūkst. asmenų. 2016 m. 942 vaikai gavo slaugos išlaidų kompensacijas, 8,6 tūkst. – priežiūros (pagalbos) išlaidų kompensacijas.

3.2.2. Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimas

2016 m. balandžio 6–7 d. Ženevoje Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetas (toliau – Komitetas) svarstė Lietuvos pirminę ataskaitą dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – Konvencija) įgyvendinimo ir 2016 m. balandžio 20 d. pateikė rekomendacijas Lietuvai.

Siekdama užtikrinti neįgaliųjų socialinės integracijos politikos tęstinumą, atsižvelgdama į Komiteto rekomendacijas Lietuvai bei vykdydama priimtus tarptautinius įsipareigojimus dėl efektyvesnio Konvencijos įgyvendinimo, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kaip Konvencijos įgyvendinimą koordinuojanti institucija, atsižvelgdama į neįgaliesiems atstovaujančių organizacijų siūlymus, priėmė sprendimą inicijuoti Komiteto rekomendacijų Lietuvai įgyvendinimo plano parengimą. Gavus iš ministerijų ir suinteresuotų institucijų siūlymus dėl priemonių, skirtų Komiteto rekomendacijoms įgyvendinti, parengtas Komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 metų priemonių planas⁷⁵.

Atsižvelgdamas į 2016 m. rugsėjo 1 d. priimtus Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pakeitimus, socialinės apsaugos ir darbo ministras 2017 m. kovo 28 d. įsakymu Nr. A1-145 patvirtino institucinę ir personalinę Neįgaliųjų reikalų tarybos (toliau – Taryba) sudėtį. Taryba yra patariamoji institucija, sudaryta iš 9 valstybės institucijų atstovų, vieno savivaldybės atstovo, 9 neįgaliųjų asociacijų atstovų ir vieno akademinės bendruomenės atstovo. Sudarytos Tarybos, kurios pirmininkas yra socialinės apsaugos ir darbo ministras, pagrindinis uždavinys yra nagrinėti neįgaliųjų socialinės integracijos klausimus ir teikti pasiūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms dėl neįgaliųjų socialinės integracijos politikos, jos įgyvendinimo, neįgaliųjų visuomeninius santykius reglamentuojančių teisės aktų projektų bei Konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo stebėsenos ataskaitų.

Tam, kad būtų įgyvendintos Konvencijos nuostatos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2017 m. vasario mėnesį sudarė tarpinstitucinę darbo grupę (toliau – darbo grupė) dėl teisės aktų projektų, susijusių su Konvencijos 29 straipsnio A punkto įgyvendinimu, parengimo. Į darbo grupės sudėtį įėjo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos, Lietuvos savivaldybių asociacijos ir Lietuvos neįgaliųjų draugijos atstovai.

Darbo grupė, įvertinusi Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymų taikymo praktikoje kylančias problemas dėl galiojančio teisinio reguliavimo neveiksmingumo, parengė Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymų, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso pakeitimo projektus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei pritarus ir Seimui priėmus parengtus įstatymų projektus, neįgalieji galės veiksmingai ir visapusiškai dalyvauti politiniame ir visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis tiesiogiai ar per laisvai pasirinktus atstovus, įskaitant neįgaliųjų teisę ir galimybę balsuoti ir būti išrinktiems, *inter alia* užtikrinant, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų tinkamos, prieinamos ir jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti; užtikrinant neįgaliųjų teisę rinkimuose balsuoti slaptai, be įbauginimo, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbinėmis ir naujausiomis technologijomis; užtikrinant neįgaliųjų, kaip rinkėjų, galimybę pareikšti savo valią, laisvai pasirenkant jiems patiems tinkamiausią būdą tai padaryti.

Taip pat Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra paskirta koordinuoti Lietuvos pozicijas dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su gaminių ir

paslaugų prieinamumo reikalavimais, suderinimo (toliau – Prieinamumo direktyva)⁷⁶ derinimą. Tam ministerijoje yra sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė⁷⁷, kuri aktyviai dirba ir prisideda prie direktyvos rengimo.

Prieinamumo direktyvos tikslas – pagerinti vidaus rinkos veikimą, šalinti laisvo dažniausia vartojamų prekių ir paslaugų judėjimo kliūtis. Prieinamumo direktyvoje numatoma suvienodinti prekių ir paslaugų prieinamumo reikalavimus vidaus rinkoje dažniausia vartojamoms prekėms ir paslaugoms. Tačiau įgyvendinus šį tikslą kartu bus užtikrintas tinkamas Konvencijos įsipareigojimų įgyvendinimas. Konvencijoje įtvirtinta, jog valstybės, šios Konvencijos

šalys, siekdamas, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijas bei sistemas, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Numatytos priemonės turi apimti prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą bei pašalinimą.

Taigi, įgyvendinat šią direktyvą būtų skatinama ir plėtojama lygių galimybių, neįgaliųjų socialinės integracijos politika, plėtojamas solidarumas. Asmenys, turintys negalią, galėtų pasinaudoti reikalingiausiomis ir kitiems visuomenės nariams prieinamomis prekėmis ir paslaugomis. Direktyvos įgyvendinimas tam tikroms visuomenės grupėms, įskaitant ir senyvo amžiaus asmenis, padėtų išvengti socialinės atskirties.

3.2.3. Neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimas

Neįgaliųjų socialinė integracija, jų gyvenimo visuomenėje kokybė užtikrinama tokiomis priemonėmis kaip būsto pritaikymas, tikslinių kompensacijų mokėjimas, neįgalių studentų rėmimas, aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis, tolerancijos skatinimas. Finansuojami neįgaliųjų integracijai skirti socialinės reabilitacijos paslaugų bendruomenėje, asociacijų veiklos rėmimo projektai. Vykdam projektus, plėtojamas paslaugų neįgaliesiems prieinamumas, didinamas neįgaliųjų savarankiškumas, stiprinamas nevyriausybinių sektoriaus vaidmuo.

Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatos įgyvendinamos vykdam Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programą ir jos priemonių planus.

Įgyvendinant programos priemonę „Plėtoti paslaugų neįgaliesiems prieinamumą, didinti neįgaliųjų savarankiškumą ir skatinti jų įsidarbinimo galimybes“, 2016 m. buvo finansuoti 356 konkurso būdu atrinkti projektai. Kasmet 60 savivaldybių finansuojami socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai. Šiuos projektus įgyvendina neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančios organizacijos. Taip pat finansuoti konkurso tvarka atrinktų skėtinių neįgaliųjų asociacijų įgyvendinti neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektai bei žmonių, turinčių fizinę negalią, mobilumo ir savarankiškumo gyvenimo įgūdžių ugdymo projektai. 2016 m. įgyvendinant konkurso būdu finansuotus socialinės integracijos projektus, įvairaus pobūdžio paslaugas (naudą) gavo per 30 tūkst. neįgaliųjų, iš jų 15 proc. sunkų neįgalumo lygį turinčių asmenų.

Taip pat 2016 m. įsigyta 20 specialiųjų transporto priemonių, pritaikytų paslaugoms neįgaliesiems teikti. Specialiosios transporto priemonės panaudos pagrindais perduotos neįgaliųjų asociacijoms. 2017–2018 metais Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos planuoja įsigyti dar 20 specialiųjų transporto priemonių, pritaikytų paslaugoms neįgaliesiems teikti.

2016 m. pradėta įgyvendinti nauja priemonė „Įgyvendinti neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą projektus“.

Vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą projektų finansavimo 2016–2018 metais konkurso nuostatais, 39 savivaldybėse finansuoti 79 neįgaliųjų nevyriausybinų organizacijų įgyvendinami neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą projektai. Įgyvendinant projektus remtos: nuolatinio pobūdžio veiklos (įvairių sporto šakų treniruotės; kūno kultūros pratybos, aktyvi fizinė veikla) ir nenuolatinio pobūdžio veiklos (pasirengimas dalyvauti neįgaliųjų sporto federacijų organizuojamų nacionalinių pirminių atrankų varžybose; sveikatingumo, fiziškai aktyvaus laisvalaikio praleidimo bei parodomieji kūno kultūros ir sporto savivaldybės vykdomi ir regioniniai renginiai). Neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ar sportą projektuose 2016 m. dalyvavo 3213 neįgaliųjų.

Įgyvendinant priemonę „Gerinti informacinę aplinką neįgaliesiems“, teikiamos lietuvių gestų kalbos vertėjų paslaugos. Vertimo paslaugas 2016 m. gavo 1421 kurčiasis, iš jų 112 kurčių vaikų. Kurčiųjų vertimo paslaugų poreikis didėjo ir suteiktų vertimo paslaugų skaičius, palyginti su 2015 m., išaugo 44 procentais.

Taip pat 2016 m. finansuoti konkurso tvarka atrinkti 8 periodinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo finansavimo projektai, kuriuos įgyvendino 5 neįgaliųjų asociacijos ir 3 viešosios įstaigos. Įgyvendinant projektus, remta neįgaliųjų socialiniam švietimui ir informavimui svarbių 8 periodinių leidinių leidyba.

Įgyvendinant priemonę „Pritaikyti neįgaliesiems būstą ir jo aplinką“, buvo pritaikomas būstas neįgaliesiems, informacinėje sistemoje „Infostatyba“ derinti ir statybos užbaigimo komisijose tikrinti neįgaliesiems svarbūs statiniai. 2016 metais neįgaliųjų poreikiams pritaikyti 444 būstai ir, palyginti su 2015 m., šis rodiklis išaugo 30 procentų. 36 savivaldybėse įsigyta ir sumontuota 144 keltuvai. Tokį neįgaliųjų poreikiams pritaikytų būstų skaičiaus padidėjimą lėmė didėjantis neįgaliųjų poreikis pritaikyti būstą.

Įgyvendinant priemonę „Finansinės pagalbos priemonių neįgaliesiems studentams teikimas“, 2017 m. toliau teikiama finansinė pagalba neįgaliesiems studentams. Vadovaujantis Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašu⁷⁸, lėšos skiriamos aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems jų specialiesiems poreikiams tenkinti (0,5 bazinės socialinio draudimo pensijos dydžio išmoka kas mėnesį) bei studijoms iš dalies apmokėti (vieną kartą per semestrą 3,2 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka).

2016 metais remti 935 neįgalūs studentai, besimokantys 37 aukštosiose mokyklose, iš jų 861 neįgalusis, studijuojantis 26 valstybinėse aukštosiose mokyklose, ir 74 neįgalieji, studijuojantys 11 nevalstybinių aukštųjų mokyklų. 935 neįgaliesiems mokėtos išmokos specialiesiems poreikiams tenkinti, 427 neįgaliesiems mokėtos tikslinės išmokos studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti.

Įgyvendinant priemonę „Mokėti 20 proc. BSI dydžio išmokas neįgaliesiems, auginantiems vaikus, komunalinėms paslaugoms, elektros energijos ar telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti“, 22 miestų ir rajonų savivaldybėse mokėtos 20 procentų bazinės socialinės išmokos (BSI) dydžio vidutiniškai kas mėnesį 55 neįgaliesiems, auginantiems vaikus iki 18 metų (besimokančius Lietuvos Respublikoje įregistruotose bendrojo lavinimo ar profesinėse mokyklose pagal dieninę mokymo formą arba aukštosiose mokyklose pagal dieninę ar nuolatinę studijų formą – iki 24 metų), kurie yra pripažinti nedarbingais ir kurių šeimose nėra darbingų asmenų. Šios išmokos mokamos komunalinėms paslaugoms, elektros energijos ar telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti. Besikreipiančių paramos neįgaliųjų skaičius kasmet mažėja.

3.2.4. Gyventojų aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis

Kiekvienais metais įgyvendinama Neįgalųjų socialinės integracijos programos priemonė „Įsigyti bei aprūpinti neįgalius asmenis techninės pagalbos priemonėmis“, kurios tikslas – vystyti šalies gyventojų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis (toliau – TPP) sistemą, tenkinti apsirūpinimo TPP poreikį.

2016 metais neįgalieji buvo aprūpinami TPP keturiais būdais: priemonėmis aprūpinami nemokamai iš Techninės pagalbos neįgaliesiems centro prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Centras) teritorinių padalinių, kurių šalyje yra dešimt (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Utenoje, Telšiuose, Marijampolėje ir Tauragėje), ar savivaldybių įstaigų; aprūpinami Centro nupirktomis priemonėmis (mokant gyventojų priemonę); priemonės asmuo gali įsigyti savo lėšomis ir gauti dalinę jų įsigijimo išlaidų kompensaciją; priemonėmis neįgalieji aprūpinami per įmones, su kuriomis Centras yra sudaręs sutartis ir pagal kurias įmonėms išmokamos kompensacijos.

Nuo 2017 metų sausio mėnesio atsisakyta neįgalųjų aprūpinimo TPP per įmones, su kuriomis Centras yra sudaręs sutartis, būdo. Dabar asmuo gali įsigyti priemonę, kuri yra kompensuojama, bet kurioje įmonėje, prekiaujančioje bet kurioje Europos šalyje, ir, pateikęs reikiamus dokumentus Centrai, gauti minėtų TPP įsigijimo išlaidų kompensacijas. Taip pat nuo 2017 m. TPP sąrašas papildomas naujomis TPP: **elektriniu vartuvu** (įtaisas, montuojamas prie neįgaliojo vežimėlio, skirto tetraplegikui, padedantis varyti vežimėlį), **Daisy grotuvu įgarsintoms knygoms skaityti** (grotuvas su *Daisy* programine įranga ir kalbos sintezatoriumi įgarsintoms knygoms bei kitiems tekstams skaityti), **vaizdą didinančia sistema** (priemonė ar sistema, rodanti padidintą vaizdą, užfiksuotą vaizdo kamera, ekrane), **simbolių skaitymo įrenginiu** (priemonė rašytiniam tekstui skaityti ir transformuoti į alternatyvią vaizdinę, garsinę ir (arba) tekstinę informaciją), **kalbančių gliukozės kiekio kraujyje matuokliu** (priemonė skirta asmenims, kurie serga cukriniu diabetu ir kuriems nustatytas abiejų akių aklumas).

Centras ir jo padaliniai nuolat visuomenei teikia informaciją, renka atsiliepimus apie TPP, konsultuoja dėl įvairių aprūpinimo TPP būdų. Centro interneto svetainėje nuolat atnaujinama informacija apie aprūpinimą TPP, atliekami viešinimo darbai (platinami lankstinukai, skelbiami straipsniai regioninėje spaudoje). Gerinant informacijos apie asmenų aprūpinimo TPP prieinamumą, organizuojami susitikimai su asmens sveikatos priežiūros įstaigų gydytojais ir savivaldybių darbuotojais.

3.2.5. Profesinės reabilitacijos programa

Siekiant atkurti ar padidinti neįgalaus asmens darbingumą, profesinę kompetenciją bei pajėgumą dalyvauti darbo rinkoje, kasmet vykdoma profesinės reabilitacijos programa ir teikiamos profesinės reabilitacijos paslaugos.

Profesinė reabilitacija – tai asmens darbingumo, profesinės kompetencijos bei pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje *atkūrimas* arba *didinimas* ugdymo, socialinio, psichologinio, reabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis.

Asmeniui, dalyvaujančiam profesinės reabilitacijos programoje, teikiamos šios paslaugos: profesinių gebėjimų įvertinimas; profesinis orientavimas ir konsultavimas; profesinių gebėjimų atkūrimas arba naujų išugdytas; pagalbos įsidarbinant paslauga; palaikymo darbo vietoje paslauga.

2016 m. pagal negalios pobūdį profesinės reabilitacijos paslaugas teikė 12 profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančių centrų. Neįgalieji pasirinko 120 skirtingų profesinio mokymo programų, iš jų populiariausios buvo: apskaitininko, kompiuterio pagrindų vartotojo, prekybinės salės darbuotojo, floristo-gėlių pardavėjo, staliaus, kompiuterio techniko, slaugytojo padėjėjo, kasininko pardavėjo, meninių odos dirbinių gamintojo, plataus profilio kirpėjo, virėjo, įmonės darbo organizatoriaus, pagalbinio virtuvės darbuotojo, dekupažo, juvelyro, kompiuterinio

raštingumo pagrindų, reklamos maketuotojo, internetinio puslapio kūrėjo, santechniko, smulkaus verslo administratoriaus, valytojo (adaptuota asmenims, turintiems psichikos negalią), dailiųjų medžio dirbinių gamintojo, teksto rinkėjo ir maketuotojo, floristo, draudimo konsultanto, dailiųjų rankdarbių gamintojo.

Profesinės reabilitacijos programoje 2016 m. dalyvavo 778 asmenys, ją baigė 597 neįgalūs asmenys. Palyginti su 2015 m., profesinės reabilitacijos programoje dalyvavusių asmenų skaičius padidėjo 9 procentais, o šią programą baigusiu asmenų skaičius išaugo 37 procentais. 2016 m. asmenų įsidarbinimo per 6 mėnesius po to, kai baigė dalyvauti profesinės reabilitacijos programoje, rodiklis (procentais) – 67,8, kuris, palyginti su 2015 m. rodikliu, padidėjo 16 procentų. Tokį profesinės reabilitacijos programoje dalyvavusių, ją baigusiu ir įsidarbinusių per 6 mėnesius po to, kai baigė dalyvauti profesinės reabilitacijos programoje, asmenų skaičiaus padidėjimą galėjo lemti 2016 m. pradžioje reglamentuoti reikalavimai profesinės reabilitacijos paslaugų ciklą sudarančių paslaugų turiniui, paslaugų teikimui, paslaugas teikiantiems specialistams, atsižvelgiant į programoje dalyvaujančių asmenų negalios pobūdį ir fizinę negalią, ir bendrieji reikalavimai profesinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems teikiantiems specialistams.

Siekiant vykdyti profesinės reabilitacijos programą baigusiu dalyvių įsidarbinimo ir išsilaikymo darbo rinkoje stebėseną bei profesinės reabilitacijos programai skirtų lėšų panaudojimo stebėseną, parengta Profesinės reabilitacijos programos efektyvumo vertinimo metodika⁷⁹.

3.3. Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą veiklos planas

Siekiant toliau teikti valstybės paramą grįžtantiems į Lietuvą politiniams kaliniams ir tremtiniams bei jų šeimų nariams (toliau – grįžtantys asmenys), įgyvendinamas Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą 2015–2017 metų veiksmų planas⁸⁰ (toliau – Veiksmų planas). Veiksmų plane numatomos tęstinės Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą 2008–2012 metų programos socialinės integracijos priemonės.

Veiksmų plano tikslas – užtikrinti, kad grįžtantiems asmenims būtų sudarytos sąlygos apsirūpinti butais Lietuvoje ir integruotis į šalies gyvenimą. Tikslas siekiama skiriant valstybės paramą grįžtantiems asmenims persikelti ir jų socialinei integracijai. Nuo 1992 metų norą grįžti į Lietuvą pareiškė per 2,5 tūkstančio šeimų. 2017 m. vasario mėn. savivaldybių pateiktais duomenimis, per 1992–2016 metų laikotarpį butais aprūpinta 2012 grįžtančių šeimų, šiam tikslui panaudota 32 047,7 tūkst. Eur. Šalies miestų ir rajonų savivaldybėse grįžtančių asmenų, norinčių apsirūpinti butais, sąrašai buvo sudaromi iki 2009 m. gruodžio 31 d. 2017 m. pradžioje įregistruotos 194 grįžtančios šeimos, iki 2009 m. gruodžio 31 d. pateikusios prašymus apsirūpinti butais šalies savivaldybėse. Daugiausia grįžtančių šeimų butų laukia Vilniaus miesto ir Klaipėdos miesto savivaldybėse.

Įgyvendinant socialinės integracijos priemones, kompensuojamos persikėlimo išlaidos, skiriamos vienkartinės pašalpos įsikurti, finansuojami lietuvių kalbos kursai, teikiama finansinė parama Vilniaus lietuvių namų gimnazijoje besimokančių grįžtančių asmenų mokyklinio amžiaus vaikų vasaros poilsio stovykloms, gerinant šios gimnazijos buitines sąlygas ir organizuojant kultūrinius renginius, lietuvių bendruomenėms, įsikūrusioms buvusios Sovietų Sąjungos teritorijoje, teikiama finansinė parama organizuojant suvažiavimus ir konferencijas. Gražia tradicija tapo projekto „Pamokos bendruomenėse: Pakeliui į Lietuvą“ įgyvendinimas (vasaros kursai), kuris prasidėjo 2004 m. ir tęsiasi iki šių dienų. Pagrindinis šio projekto tikslas – sudaryti galimybes lietuvių bendruomenių atstovams, gyvenantiems buvusios SSRS teritorijoje, atvykti į Lietuvą mokytis ar tobulinti lietuvių kalbos žinias bei dalyvauti

sociokultūriniuose renginiuose. 5.3.3-1 iliustracijoje pateikta informacija apie lietuvių bendruomenių atstovų, gyvenančių buvusios SSRS teritorijoje, dalyvavimą projekte „Pamokos bendruomenėse: Pakeliui į Lietuvą“.

Organizuojamuose vasaros kursuose mokėsi atstovai (2004–2016 metų laikotarpiu mokėsi 190 asmenų) iš tolimiausių Sibiro platybių: Altajaus kr., Irkutsko sr., Krasnojarsko kr., Buriatijos, Komi, Jakutijos, Magadano, Karelijos, Karagandos, Vladivostoko, Tomsko, Ukrainos, Sankt Peterburgo bei Maskvos lietuvių bendruomenių. Dalyviai mokosi lietuvių kalbos pagal pradedančiųjų ir pažengusiųjų lygio programas, dalyvauja ekskursijose po Vilniaus miesto įžymiąsias vietas, Rumšiškės, Kernavę, Kauną, Trakus, organizuojami paskaitų, susijusių su lietuvių tautosaka, etnokultūra, istorija, ciklai.

3.4. Užsieniečių, gavusių prieglobstį, socialinė integracija

2016 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo aprašą⁸¹ (toliau – Aprašas), kuriame reglamentuoti valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo pagrindai, organizavimas, vykdymas, paramos integracijai terminai Pabėgėlių priėmimo centre ir savivaldybės teritorijoje, piniginių išmokų ir pašalpų mokėjimas, švietimas ir užimtumas, paramos integracijai nutraukimo ir atnaujinimo pagrindai, visuomenės informavimas apie prieglobsčio gavėjų integraciją. Apraše numatytas intensyvesnis lietuvių kalbos mokymas bei ankstyvesnis prieglobsčio gavėjų įtraukimas į darbo rinką; aktyviau į prieglobsčio gavėjų integracijos procesą įtraukiamos savivaldybės, kurios paskiria administracijos direktorių arba įgaliotą asmenį koordinuoti paramos teikimą savivaldybės teritorijoje.

Centre integracijos laikotarpiu (iki 3 mėn., numatant galimybę pažeidžiamoms grupėms pratęsti iki 6 mėn.) prieglobsčio gavėjui suteikiama nemokama gyvenamoji vieta; teikiamos socialinės, psichologinės paslaugos; teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos centre, o esant būtinybei, sudaromos sąlygos gauti sveikatos priežiūros įstaigose teikiamas paslaugas; organizuojamas darbo paieškai reikalingų asmeninių savybių bei kvalifikacijos įvertinimas; kas mėnesį mokama pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms (71,4 Eur); mokyklinio amžiaus vaikams išmokama pašalpa būtiniausiems mokinio reikmenims įsigyti (57 Eur); kas mėnesį mokama 60,8 Eur kompensacija vaikų ugdymo pagal ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas išlaidoms apmokėti; organizuojami nemokami lietuvių kalbos ir kultūros kursai; aprūpinami būtiniaisiais daiktais, drabužiais, avalyne, patalyne.

Pasibaigus integracijos laikotarpiui Centre, parama integracijai teikiama savivaldybėje (trunka 12 mėn., pažeidžiamoms grupėms gali būti pratęsta iki 36 mėn.), kurioje asmuo pasirenka gyventi. Šiame etape nevyriausybines ir kitas organizacijas teikia kuratoriaus paslaugas prieglobsčio gavėjams, dalyvaujantiems integracijos procese. 2016 m. kuratoriaus paslaugas teikė VA *Caritas*, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija bei Klaipėdos miesto socialinės paramos centras. Kuratoriai padeda užsieniečiui įsigyti būtiniausius reikmenis, išsinuomoti butą, išmoka pinigines pašalpas, organizuoja užsieniečiui lietuvių kalbos mokymą, organizuoja vaikų darželio lankymą, vaikų mokymąsi mokykloje, konsultuoja užsieniečius visais klausimais, užtikrina užsieniečio lankymąsi darbo biržoje, padeda užpildyti ir parengti reikalingus dokumentus ir pan.

Integracijos savivaldybėje laikotarpiu prieglobsčio gavėjams organizuojamos nemokamos lietuvių kalbos pamokos; išmokama vienkartinė įsikūrimo pašalpa (suaugusiam asmeniui siekia 204 Eur, vaikui – 102 Eur, nelydimam nepilnamečiui, sulaukus pilnametystės, – 1122 Eur); mokama mėnesinė pašalpa būtiniausioms reikmėms (būsto nuomai, komunalinėms paslaugoms, maistui, transportui ir kt.), kuri iki 6 mėn. siekia 204 Eur vienam asmeniui, o nuo 7 iki 12 mėn. – 102 Eur. 2 asmenų šeima iki 6 mėn. gauna 306 Eur, o nuo 7 iki 12 mėn. – 153 Eur. Jeigu šeimoje yra daugiau kaip 3 asmenys, kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį papildomai skiriama iki 6 mėn. 51 Eur, o nuo 7 iki 12 mėn. – 25,5 Eur; mokyklinio amžiaus vaikams išmokama pašalpa būtiniausiems

mokinio reikmenims įsigyti (57 Eur); kas mėnesį mokama 60,8 Eur kompensacija vaikų ugdymo pagal ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas išlaidoms apmokėti.

4. Valstybės parama būstui įsigyti ar išsinuomoti

Lietuvos Respublikos Seimas 2014 m. spalio 9 d. priėmė Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymą⁸⁴ (toliau – Įstatymas), kuris įsigaliojo nuo 2015 m. sausio 1 d. Įstatyme nustatytos šios paramos asmenims ir šeimoms, turintiems teisę į paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti, formos:

- *parama būstui įsigyti teikiama* skiriant subsidijas būsto kredito daliai apmokėti (apmokama iki 20 proc. būsto kredito ar jo likučio), padengiant būsto kredito palūkanas. Teikiant paramą būstui įsigyti, siekiama, kad šeimos ir asmenys, atitinkantys teisės aktuose numatytus reikalavimus (kurių pajamos ir turimas turtas neviršija didžiausių Įstatyme nustatytų pajamų ir turto dydžių), patys galėtų įsigyti būstą rinkoje;
- *parama būstui išsinuomoti teikiama* mažas pajamas turinčioms šeimoms ir asmenims, nuomojant savivaldybės socialinį būstą arba mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją. Teikiant valstybės paramą būstui išsinuomoti, siekiama, kad mažas pajamas turintys asmenys, neturintys ir negalintys įsigyti nuosavo būsto, galėtų jį išsinuomoti.

Toliau apžvelgiami Įstatyme įtvirtintų nuostatų taikymo analizės rezultatai ir 2016 metais priimti Įstatymo pakeitimai bei numatomi siūlymai dėl tolesnio Įstatymo tobulinimo, siekiant, kad būtų užtikrinamas būsto prieinamumas mažas pajamas gaunantiems gyventojams.

Parama būstui įsigyti (iš dalies kompensuojamais būsto kreditais) 2013–2014 m. pasinaudojo labai nedaug asmenų ir šeimų, todėl, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas asmenims ir šeimoms, turintiems teisę į paramą būstui įsigyti, pasinaudoti šia teise, Įstatyme ir jo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose įtvirtintos šios naujos nuostatos stipriai padidino galimybes asmenims ir šeimoms pasinaudoti parama būstui įsigyti:

- asmenys ir šeimos gali pasirinkti jiems labiausiai tinkantį banką ar kredito įstaigą, atrinktą teikti valstybės iš dalies kompensuojamus būsto kreditus, nes valstybės iš dalies kompensuojamus būsto kreditus galės teikti daugiau bankų ar kredito įstaigų, kurie bus atrenkami 3 metams;
- bankams ar kitoms kredito įstaigoms, teikiančioms valstybės iš dalies kompensuojamus būsto kreditus, kasmet mokamas administravimo mokeskis, kuris negali būti didesnis nei 30 eurų per metus už vieną suteiktą valstybės iš dalies kompensuojamą būsto kreditą, už su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sudarytose sutartyse dėl kompensuojamų būsto kreditų teikimo (subsidijų finansavimo) nustatytų įsipareigojimų vykdymą. Tokiu būdu siekiama paskatinti daugiau bankų ar kitų kredito įstaigų dalyvauti atrankoje dėl šių kreditų teikimo;
- asmenys ir šeimos gali suteiktą subsidiją valstybės iš dalies kompensuojamo būsto kredito daliai padengti panaudoti pradiniam valstybės iš dalies kompensuojamo būsto kredito įnašui (jo daliai) padengti.

Vadovaujantis Lietuvos statistikos departamento pateikta statistine informacija apie vartotojų kainų indeksą, kuris 2013 m. gruodžio mėn., palyginti su 2008 m. spalio mėn. (nustatyti vertinamų pajamų ir turto dydžiai), sudarė 111,9, todėl Įstatyme įtvirtinti asmens ir šeimos vertinamų pajamų ir turto dydžiai padidinti 11,9 proc. ir jie susieti su valstybės remiamų pajamų (VRP) dydžiu. Tai reiškia, kad, pasikeitus VRP dydžiui, pasikeistų asmenų ir šeimų vertinamų pajamų ir turto metiniai dydžiai, pagal kuriuos nustatoma asmens ir šeimos teisė į paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti.

Įsigaliojus minėtoms Įstatymo nuostatomis, stipriai padidėjo gavusiųjų paramą būstui įsigyti skaičius: jau 2015 metais 220 asmenų ir šeimų buvo suteikti valstybės iš dalies kompensuojami būsto kreditai (3,2 karto daugiau negu 2014 metais), o 2016 metais šiuos kreditus gavo 520 asmenų ir šeimų (7,6 karto daugiau negu 2014 metais). 2016 metais subsidijos valstybės iš dalies kompensuojamo būsto kredito daliai padengti skirtos 460 asmenų ir šeimų (iš jų 325 jaunos šeimoms). Asmuo, gaunantis 17,4 proc. didesnę nei vidutinį darbo užmokestį (2016 m. IV ketv. vidutinis darbo užmokestis per mėnesį neto – 636,9 euro), gali pretenduoti į paramą būstui įsigyti.

2016 metais daugiausia asmenų ir šeimų, kuriems buvo suteikta subsidija valstybės iš dalies kompensuojamo būsto kredito daliai padengti, buvo Vilniaus (15,9 proc.), Kauno (12,2 proc.) ir Klaipėdos (11,5 proc.) miestų savivaldybėse.

Siekiant užtikrinti, kad parama būstui išsinuomoti pasinaudotų tik tie asmenys ir šeimos, kurių gaunamos pajamos ir turimas turtas yra nepakankami patiems apsirūpinti būstu, Įstatyme nustatyta, kad asmenys ir šeimos, norėdami gauti paramą būstui išsinuomoti, turimą turtą ir gautas pajamas Lietuvos Respublikos gyventojų turto deklaravimo Įstatymo nustatyta tvarka privalo deklaruoti kiekvienais metais. Nuolatinis asmenų ir šeimų turto ir pajamų deklaracijų už kiekvienus metus pateikimas ir teisės į paramą būstui išsinuomoti kasmetinis patikslinimas sudarė sąlygas tiksliau nustatyti paramos gavėjus ir asmenų bei šeimų, kurie turi teisę į paramą būstui išsinuomoti ir laukia šios paramos, sąrašus. Patikrinus socialinio būsto nuomos laukiančių asmenų turto ir pajamų deklaracijas, vadovaujantis Įstatymo nuostatomis, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti ir laukiančiųjų šios paramos skaičius sumažėjo nuo 32 815 asmenų ir šeimų (70 518 šeimos narių) 2014 metų pabaigoje iki 12 546 asmenų ir šeimų (26 443 šeimos narių) 2017 m. kovo 31 d., arba 2,6 karto. Taigi 2017 metais šalyje vienam tūkstančiui gyventojų vidutiniškai tenka apie dešimt asmenų, įrašytų į laukiančiųjų išsinuomoti socialinį būstą sąrašus.

2017 metais daugiausia asmenų ir šeimų, norinčių išsinuomoti savivaldybių socialinį būstą, yra Vilniaus (15,2 proc.), Kauno (10,5 proc.) ir Klaipėdos (5,2 proc.) miestų savivaldybėse. 2016–2017 metais savivaldybių socialinio būsto fondui plėtoti valstybės biudžeto lėšų neskirta. Ribotos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto galimybės finansuoti socialinio būsto fondo plėtrą skatina ieškoti alternatyvių finansavimo šaltinių. 2015 metais patvirtintas Savivaldybių socialinio būsto fondo plėtros 2015–2020 metais veiksmų planas⁸⁵. Šiam veiksmų planui įgyvendinti numatyta skirti 49,9 mln. eurų Europos regioninės plėtros fondo lėšų. Planuojama, kad už šias lėšas 2017–2019 metais bus naujai įsigyta ar įrengta 1 150 socialinių būstų. 2016 metais pradėta įgyvendinti 2014–2020 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonė Nr. 08.1.2-CPVA-R-408 „Socialinio būsto fondo plėtra“ ir priimti sprendimai dėl 57 savivaldybių atrinktų projektų finansavimo bei su jomis pasirašytos projektų finansavimo sutartys.

Įvertinus nepakankamas finansines galimybes vykdyti socialinio būsto fondo plėtrą savivaldybėse, Įstatyme įtvirtinta nauja paramos būstui išsinuomoti teikimo forma – būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija. Šeimos ir asmenys, turintys teisę į socialinį būstą ir rinkos sąlygomis nuomojantys būstą iš fizinių ar juridinių asmenų, įgyja teisę į būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją. Būsto nuomos mokesčio dalies kompensavimas turėtų padidinti galimybes šeimoms ir asmenims apsirūpinti būstu ir sudaryti galimybę jiems išsinuomoti poreikius atitinkantį būstą.

2016 metais minėta paramos forma pasinaudojo 510 asmenų dvidešimt keturiose savivaldybėse (2015 metais – 90 asmenų šešiolikoje savivaldybių), 2017 metų I ketv. 557 asmenys dvidešimt penkiose savivaldybėse gavo būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijas. Pagrindinės priežastys, dėl kurių asmenys ir šeimos, turintys teisę į paramą būstui išsinuomoti, nesinaudojo būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija: valstybės įmonėje Registrų centre registruotų būsto nuomos sutarčių neturėjimas, laikotarpio, kai

asmenys ir šeimos naudojami būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacija, neįskaitymas į buvimo asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašą laikotarpį.

Siekdamas tobulinti paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teisinį reglamentavimą ir sudaryti sąlygas didesniai skaičiui asmenų ir šeimų pasinaudoti minėtomis paramos formomis, 2016 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė šiuos Įstatymo pakeitimus, kurie įsigaliojo nuo 2017 m. sausio 1 d.:

- nustatytos pajamų rūšys (vadovaujantis Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu), kurios, nustatant asmenų ir šeimų teisę į paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti, neįskaitomos į vertinamas pajamas. Tai sudaro galimybę asmenims ir šeimoms, gaunantiems tikslinės paskirties paramą, tačiau negalintiems patiems apsirūpinti būstu, pretenduoti į paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti ir ją pasinaudoti, o asmenims, kurie šiuo metu naudojami savo teise į paramą būstui išsinuomoti – nuomoja socialinį būstą ar gauna būsto nuomos mokesčio dalies kompensaciją, ją išsaugoti;

- nustatyta, jog asmenys ir šeimos išbraukiami iš paramos laukiančiųjų sąrašo, su jais socialinio būsto nuomos sutartis nutraukiama ar nutraukiamas būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos mokėjimas, kai jų pajamos ar turtas viršija Įstatyme nustatytus dydžius daugiau kaip 25 procentais;

- atsižvelgiant į tai, kad būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos tikslas yra asmenims, įvertinus jų turimą turtą, gaunamas pajamas ir kitus su asmenis socialine padėtimi susijusius veiksnius, padengti išlaidas arba jų dalį, skiriamas apsirūpinti būstu, nustatyta, kad būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos dydis negali viršyti būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio;

- nustatyta, kad asmenys ar šeimos, išvykę gyventi į kitos savivaldybės teritoriją, šios savivaldybės vykdomajai institucijai pateikę prašymą, bus įrašomi į asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašą šioje savivaldybėje, įskaitant jų buvimo asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašą laikotarpį ankstesnėje savivaldybėje;

- nustatyta, kad laikotarpis, kai asmenys ir šeimos naudojami būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacija, yra įskaitomas į buvimo asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašą laikotarpį, t. y. dabar minėti asmenys ir šeimos, gaudami kompensaciją, vis tiek „judės į sąrašą priekį“;

- atsiskaitymo už parduodamus savivaldybės būstus ir pagalbinių ūkio paskirties pastatus bei jų dalis terminas pratęstas nuo 10 kalendorinių dienų iki 3 mėnesių. Tai sudaro palankesnes sąlygas asmenims įgyvendinti savo teisę pirkti minėtas patalpas. Vykdamas paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teikimo stebėseną ir siekiant sudaryti palankesnes sąlygas asmenims ir šeimoms pasinaudoti šia paramos forma, 2017 metais numatyta inicijuoti šių Įstatymo pakeitimų svarstymą:

- nustatyti, kad neįgalūs pilnamečiai vaikai ir (ar) įvaikiai, gyvenantys kartu su savo tėvais ar įtėviais, taip pat globėjai (rūpintojai) su kartu gyvenančiais globojamais (rūpinamais) asmenimis, kuriems nustatyta globa (rūpyba), t. y. tiek globėjai (rūpintojai) su kartu gyvenančiais globojamais (rūpinamais) nepilnamečiais asmenimis, tiek globėjai (rūpintojai) su kartu gyvenančiais globojamais (rūpinamais) pilnamečiais asmenimis, gali būti laikomi šeimos nariais, nereikalaujant teismo sprendimo;

- siekiant didinti asmenų motyvaciją gauti didesnes pajamas, siūloma nustatyti teisę asmenims, kurie dėl padidėjusių pajamų praranda teisę į paramą būstui išsinuomoti ar į išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensaciją ir išbraukiami iš atitinkamų sąrašų, grįžti į šiuos sąrašus, įskaitant jų ankstesnio buvimo šiuose

sąrašuose laikotarpį, jeigu jų vertinamų pajamų ir turto metiniai dydžiai vėl neviršija Įstatyme nustatytų turto (įskaitant gautas pajamas) dydžių ir jei nuo jų išbraukimo dienos yra praėję ne daugiau kaip 3 metai;

- atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas nenustato galimybės inžinerinius statinius parduoti pirmenybę teikiant gyvenamųjų namų savininkams (jie gali būti parduodami tik aukciono būdu), Įstatymo pakeitimo projekte siūloma nustatyti, kad minėti statiniai parduodami pirmenybę teikiant jais teisėtai besinaudojantiems asmenims;

- išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensaciją, kuri, atsižvelgiant į jos tikslą ir pobūdį – įsigyjamas būstas nuosavybės teise, yra lygiavertė subsidijų valstybės iš dalies kompensuojamo būsto kredito daliai padengti teikimui, siūloma priskirti prie paramos būstui įsigyti formų arba padidinti pajamų ir turto dydžius asmenims ir šeimoms, kurie kreipiasi dėl išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijos, siekiant, kad jie atitiktų Lietuvos banko Atsakingo skolinimo nuostatus, ir taip sudaryti sąlygas asmenims ir šeimoms, negalintiems savarankiškai apsirūpinti būstu dėl nepakankamų pajamų, naudotis išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensacija ir apsirūpinti nuosavu būstu;

- įteisinti galimybę savivaldybėms socialinio būsto fondo plėtrą vykdyti pernuomojant rinkoje išnuomotą būstą ir asmenis bei šeimas aprūpinti socialiniu būstu. Tokiu būdu savivaldybės galėtų paskatinti verslininkus vykdyti būsto nuomos rinkos plėtrą.

5. Literatūra

1. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, Žin. 2006,17-589. Suvestinė redakcija nuo 2018-07-01 iki 2018-12-31.
2. *2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius, 2017.*